

урядів держав до міжнародних організацій, використання фінансових механізмів забезпечить багатосторонній контроль за досягненням цілей концепції екологічно сталого глобального розвитку задля якої вони, власне, і застосовуватимуться.

Література

1. Білорус О. Г. Глобалізація і безпека розвитку: Монографія. — 2001.
2. Борщук Є. М. Глобальна енергетична проблема і концепція стійкого розвитку / Є. М. Борщук // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 11. — С. 218—225.
3. Корнійчук Л. Сталій розвиток і глобальна місія України / Л. Корнійчук, В. Шевчук // Економіка України. — 2009. — №4. — С. 4—13.
4. Рогожина Н. Новые тенденции в экологической политике развивающихся стран / Н.Г. Рогожина // Мировая экономика и международные отношения. — 2009. — № 4. — С. 81—89.
5. Саранчук В.І., Ляшов М.О., Ошовський В.В., Білецький В.С. Основи хімії і фізики горючих копалин. — Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. — 640 с.
6. Эконалоговая трудовая реформа — механизм зелёной экономики. —Електронний ресурс. Режим доступу: <http://hvylya.org/analytics/economics/10163-2011-04-07-09-25-50.html>
7. Катлер Дж. Клівленд. Біофізичний економік: від фізіократів до екологічного економіксу та індустріальної екології. — Електронний ресурс. Режим доступу: <http://bfse.com.ua/language/ru-RU/Article/281/Biofizichnii-ekonomiks.aspx>
8. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.arena-eo.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1656&catid=48:worldnews&Itemid=88&lang=uk

Стаття подана до редакції 11.10.2011

УДК 330.15 : 330.5

М. Ю. Шлапак,
ДУ «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України», м. Київ

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО РОЗРОБЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО СУПРОВОДУ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ РАХУНКІВ У НАЦІОНАЛЬНЕ РАХІВНИЦТВО

АНОТАЦІЯ. Обґрунтовано доцільність використання екологічного рахівництва для досягнення цілей державної екологічної політики. Проаналізовано правові передумови для запровадження системи еколого-економічних рахунків у національне рахівництво України,

спираючись на досвід країн Європейського Союзу. Обґрунтовано пропозиції щодо основних методичних і організаційних заходів для створення вітчизняної системи еколого-економічних рахунків.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: система еколого-економічних рахунків, екологічна політика, управління природокористуванням.

АННОТАЦИЯ. Обоснована целесообразность использования экологического счетоводства для достижения целей государственной экологической политики. Проанализированные правовые предпосылки для внедрения системы эколого-экономических счетов в национальное счетоводство Украины, опираясь на опыт стран Европейского Союза. Обоснованы предложения относительно основных методических и организационных мероприятий для создания отечественной системы эколого-экономических счетов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: система эколого-экономических счетов, экологическая политика, управление природопользованием.

ANNOTATION. Practicability of the use of environmental accounting for achieving the objectives of state environmental policy is justified. Legal background for the introduction of the system of environmental-economic accounts into the national accounting system of Ukraine based on the experience of European Union is analyzed. Proposals for main methodological and organizational measures needed for the development of national system of environmental-economic accounts are justified.

KEY WORDS: system of environmental economic accounts, environmental policy, natural resources management.

В сучасних умовах посилення всебічних зв'язків між економічною підсистемою та станом навколишнього природного середовища дедалі важливішим для розробки ефективних механізмів регулювання природокористуванням стає виважене поєднання економічної та екологічної статистичної інформації. Справді, обмеженість світових ресурсів і зростаючий попит на них ставить уряди країн перед викликом більш ефективного їх використання та збереження для потреб майбутніх поколінь, зумовлюючи, в свою чергу, використання нових механізмів і форм організаційно-економічного регулювання природокористуванням та нових підходів до оцінки ефективності екологічної політики. Зважаючи на це, перед вітчизняною системою державної статистики постає необхідність розвитку нового блоку еколого-економічних статистичних спостережень з ціллю побудови системи еколого-економічних рахунків.

Особливість і, водночас, певна перевага еколого-економічних рахунків полягає в тому, що вони є сателітними рахунками, не вимагаючи корінних структурних змін системи націо-

нальних рахунків та пов'язаних з нею нормативно-правових актів, а лише доповнюють її. Разом з тим, еколого-економічні рахунки є повністю взаємоузгодженими із економічними показниками системи національних рахунків, становлячи значну цінність для аналізу взаємодії економічного розвитку та стану природного капіталу.

Варто підкреслити, що запровадження еколого-економічного рахівництва перегукується із цілями екологічної політики України. Саме пріоритети екологічної політики поруч із наявністю методологічної та організаційної бази мають визначати сценарії введення показників природного капіталу в систему національних рахунків України.

Дійсно, метою національної екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку України для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем. В Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року визначено стратегічні цілі її реалізації та окремі завдання в рамках кожної з цілей [1]. Спираючись на них, у табл. 1 узагальнено перелік цих стратегічних цілей та наведено приклади тих завдань управління природокористуванням, які можуть бути вирішені із застосуванням системи еколого-економічного рахівництва.

Як бачимо, система еколого-економічного рахівництва може бути корисна для досягнення більшості цілей, визначених в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року, але найвагоміше — для поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки (ціль 2), інтеграції екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління (ціль 4) і для забезпечення екологічно збалансованого природокористування (ціль 6). Виходячи із змісту задекларованих цілей екологічної політики, першочергова наукова і практична увага, на наш погляд, має бути приділена опрацюванню та запровадженню: 1) екологічних рахунків забруднення атмосферного повітря (у тому числі рахунків парникових газів); 2) рахунків потоків природних ресурсів; 3) енергетичних рахунків; 4) рахунків водних ресурсів; 5) рахунків відходів; 6) рахунків екологічних податків та витрат на охорону навколишнього природного середовища.

Таблиця 1

ВІДПОВІДНІСТЬ СИСТЕМИ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РАХУВНИЦТВА ОСНОВНИМ ЦІЛЯМ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА ПЕРІОД ДО 2020 РОКУ

Ціль	Можливості для використання екологічного рахівництва
Ціль 1. Підвищення рівня суспільної екологічної свідомості	Система еколого-економічного рахівництва може використовуватися в рамках створення національної інформаційної системи охорони навколишнього природного середовища та мережі загальнодержавної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації (кадастри природних ресурсів, реєстри викидів та перенесення забруднюючих речовин і т.п.). Дані екологічних рахунків та досліджень на їх основі можуть бути дієвим інструментом привернення уваги громадськості до екологічних проблем країни
Ціль 2. Поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки	Система еколого-економічного рахівництва може бути використана для оптимізації структури енергетичного сектору національної економіки шляхом збільшення обсягу використання енергетичних джерел з низьким рівнем викидів двоокису вуглецю, а також для забезпечення скорочення обсягу викидів парникових газів відповідно до задекларованих Україною міжнародних зобов'язань в рамках Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. В нагоді можуть стати енергетичні рахунки та рахунки забруднення атмосфери повітря
Ціль 3. Досягнення безпечно-го для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища	Екологічні рахунки сприятимуть розвитку державної системи моніторингу навколишнього природного середовища на макрорівні шляхом удосконалення системи збору даних, посилення координації діяльності суб'єктів моніторингу та вдосконалення систем управління даними як основи для прийняття управлінських рішень
Ціль 4. Інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління	При розробці та впровадженні нормативно-правового забезпечення обов'язковості інтеграції екологічної політики до інших документів, що містять політичні або програмні засади державного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку екологічні рахунки можуть бути основою для визначення конкретних екологічних вимог програмних документів. Зокрема, при впровадженні систем екологічного управління та підготовці державних цільових програм з екологізації окремих галузей національної економіки, що передбачають технічне переоснащення, заведення енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій, маловідходних, безвідходних та екологічно безпечних технологічних процесів можуть бути використані енергетичні рахунки, рахунки потоків природних ресурсів, рахунки забруднення атмосферного повітря, рахунки водних ресурсів та рахунки утворення відходів

Ціль 5. Припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі	Елементи системи екологічного рахівництва можуть бути застосовані при проведенні інформаційно-просвітницької кампанії щодо цінності екосистемних послуг на прикладі екосистем України, а формування та подальше застосування вартісної оцінки екосистемних послуг може стати поштовхом для подальшого розвитку монетарних екологічних рахунків. Крім того, екологічні рахунки можуть бути корисні при вжитті адміністративних заходів з припинення катастрофічного зменшення запасів водних живих ресурсів унаслідок їх надмірної експлуатації та погіршення стану навколишнього природного середовища
Ціль 6. Забезпечення екологічно збалансованого природо-користування	Екологічне рахівництво може бути вагомим елементом подальшого розвитку національної системи кадастрів природних ресурсів, державної статистичної звітності з використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища. Крім того, екологічні рахунки будуть корисними для моніторингу технічного перерозподілу виробництва на основі впровадження інноваційних проєктів, енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій, маловідходних, безвідходних та екологічно безпечних технологічних процесів, а також підвищення енергоефективності виробництва шляхом впровадження ресурсозбереження в енергетиці та галузях, що споживають енергію і енергоносії; збільшення обсягу використання відновлюваних і альтернативних джерел енергії. Рахунки природоохоронних витрат та екологічних податків можуть бути використані при створенні екологічно та економічно обґрунтованої системи платежів за спеціальне використання природних ресурсів та збору за забруднення навколишнього природного середовища для стимулювання суб'єктів господарювання для раціонального природокористування
Ціль 7. Удосконалення регіональної екологічної політики	Екологічні рахунки можуть бути використані при розробці нормативно-правової бази щодо еколого-економічних макрорегіонів та проведенні класифікації регіонів за рівнями техногенно-екологічних ризиків

Упровадження системи еколого-економічних рахунків у національне рахівництво України гальмується через низку регуляторних (правових), організаційних та методичних питань, які потребують нагального опрацювання. Відповідні відправні положення, на наш погляд, полягають у такому.

Перше. Правове забезпечення запровадження системи еколого-економічного обліку в Україні повинно відобразитися в розробці оновленої концепції розвитку національних рахунків, де має бути прописана та деталізована необхідність законодавчого забезпечення розвитку еколого-економічного рахівництва замість загального формулювання про розробку системи інтегрованого еколого-економічного обліку у стратегічній перспективі, як це сформульовано у Концепції розвитку системи національних рахунків, схваленій Кабінетом Міністрів України у 2002 році [4].

Друге. Алгоритм запровадження системи еколого-економічних рахунків має бути чітко прописаний також у оновленій програмі розвитку системи національних рахунків, розробленій на заміну існуючої «Програми розвитку національних рахунків на період до 2010 року» [2].

Третє. Прийняття загальних основоположних, вихідних документів щодо розвитку еколого-економічного рахівництва дасть можливість надалі проводити роботу з розширення змісту існуючих статистичних форм і запровадження нових форм для збору інформації в рамках системи еколого-економічних рахунків. Досягнення цього вбачається шляхом подолання існуючих організаційних і методологічних перешкод з метою формування повноцінної системи еколого-економічного рахівництва.

Зазначимо, що важливість здійснення таких дій посилюється необхідністю поступової адаптації українського законодавства до норм і правил Європейського Союзу. Адже ще у Програмі інтеграції України до Європейського Союзу 2000 року передбачалося створення сателітних екологічних рахунків та приведення у відповідність з ними системи показників статистичної звітності з охорони навколишнього середовища та природних ресурсів [3].

Питання розробки методичного та організаційно-правового супроводу впровадження системи еколого-економічних рахунків особливо актуалізується і з огляду на те, що врахування екологічних чинників у традиційних статистичних показниках наразі є предметом особливої уваги європейських країн. Так, у червні 2011 року Європейський парламент прийняв резолюцію, відповідно до якої, починаючи вже з 2012 року, країни — члени ЄС надаватимуть Євростату звіти із еколого-економічними рахунками

забруднення атмосферного повітря, потоків матеріальних ресурсів та рахунками екологічних податків. Законодавче регулювання на рівні ЄС має на меті забезпечити відповідність та порівнянність даних, які вже й до цього збиралися більшістю статистичних органів країн на добровільній основі. В майбутньому можуть бути додані нові блоки еколого-економічних рахунків, наприклад, щодо використання водних та лісових ресурсів [5]. До речі, в рішенні Європейського парламенту стверджується, що як тільки система еколого-економічних рахунків стане повноцінно діяти, важливим є її активне застосування у всіх країнах ЄС як ключового інструменту при розробці регуляторних актів. Більше того, наголошується, що Європейський Союз має заохочувати запровадження еколого-економічних рахунків в третіх країнах, особливо в тих, які поділяють природні ресурси (зокрема, водні) із країнами членами ЄС [6].

Організаційні аспекти, що повинні розглядатися при плануванні процесу запровадження еколого-економічних рахунків, на нашу думку, мають включати, насамперед, формування системи для збору еколого-економічної статистичної інформації органами державної статистики та її подальшого опрацювання для використання іншими органами виконавчої влади з метою аналізу та планування відповідної регуляторної політики. Очевидно, що така система повинна передбачати наявність достатніх кваліфікованих кадрів в органах державної статистики, а також належне фінансове забезпечення для організації збору та обробки еколого-економічної статистичної інформації.

Варто підкреслити, що важливим аспектом організаційного супроводу запровадження системи еколого-економічного рахівництва є проведення роз'яснювальної роботи щодо можливостей використання даних екологічних рахунків для планування еколого-економічної політики, аналізу ефективності здійснених заходів та привернення уваги до екологічних проблем. За приклад наведемо різноманітність типів екологічних рахунків.

Так, екологічні рахунки можна розділити за їх місцем у циклі запровадження тих чи інших заходів екологічної політики. Це — екологічні рахунки, які описують екологічну проблему та антропогенний тиск на навколишнє природне середовище (екологічно скориговані макропоказники, рахунки потоків природних ресурсів та енергії); екологічні рахунки, які використовуються для аналізу взаємодій між природним середовищем та економічною системою (наприклад, екологічні рахунки, які використовуються для декомпозиційного аналізу

чинників економічного розвитку та екологічного впливу, чи екологічні рахунки, що використовуються для аналізу ефекту декаплінгу в розрізі різних галузей економіки); та екологічні рахунки, які використовуються для аналізу потенційних заходів екологічної політики та контролю за їх реалізацією (рахунки витрат на охорону навколишнього природного середовища, рахунки екологічних податків та субсидій). Кожен тип екологічних рахунків має свої особливості практичного застосування, що мають бути донесені до управлінців, які беруть участь у плануванні та аналізі еколого-економічної політики.

В організаційному плануванні запровадження системи еколого-економічних рахунків має бути передбачена підготовка регулярних і вичерпних звітів із даними еколого-економічних рахунків й забезпечення вільного доступу до них широкого кола зацікавлених сторін. Адже найбільша цінність еколого-економічних рахунків полягає в можливостях їх подальшого використання — для аналітичного опрацювання науковцями, можновладцями, політиками, а також представниками громадськості, ЗМІ для висвітлення проблем взаємодії економічної системи й навколишнього природного середовища — з метою розробки адекватних і дієвих сценаріїв реагування на такі проблеми.

Методичні аспекти запровадження системи еколого-економічних рахунків полягають у необхідності розробки або адаптації методологій збору та аналізу статистичної інформації, а саме: опитувальних листів (статистичних форм), керівництв щодо заповнення таких опитувальних листів (статистичних форм) представниками або підприємств, або органів місцевої влади; інструкцій щодо обробки, аналізу та зберігання статистичної інформації тощо. В цьому питанні важливим є налагодження міжнародного співробітництва, зокрема, із Євростатом та центральними статистичними органами країн Європейського Союзу, які вже накопили чималий досвід у запровадженні системи еколого-економічних рахунків чи практичному використанні еколого-економічної інформації.

Прикладом такого співробітництва можуть бути спільні круглі столи, конференції та семінари, програми обміну досвідом та стажування фахівців центрального статистичного органу України в статистичних бюро Європейських країн, а також проведення спільних пілотних досліджень для певного блоку еколого-економічних рахунків. Пілотні дослідження мають забезпечити навчання фахівців статистичних органів, апробацію розроблених

методологій та підготовку рекомендацій для їх вдосконалення чи вдосконалення первинних статистичних документів. Розроблені в результаті методологічні документи, на нашу думку, мають містити науково обґрунтовані методи і правила статистичного вивчення, які встановлюють порядок збирання, опрацювання та аналізу статистичної інформації, а також дані щодо респондентів, які підлягають статистичним спостереженням. При належному рівні попередньої підготовки механізми запровадження системи еколого-економічних рахунків мають бути відображені у планах державних статистичних спостережень на відповідний рік, які затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Система еколого-економічних рахунків може стати тим інструментом, який надасть можливість направляти та коригувати еколого-економічну політику в напрямку трансформації існуючої екологічно неефективної економіки із притаманними ресурсоємними застарілими технологіями до економіки нового — екологічно дружнього — типу.

Підсумовуючи результати проведеного аналізу організаційно-правових і методичних аспектів запровадження системи еколого-економічних рахунків у національне рахівництво України, дійшли таких висновків:

- формування та впровадження системи еколого-економічних рахунків потребує, насамперед, створення правової бази на рівні програмних засадничих документів, а також деталізованих порядків збору та аналізу статистичної інформації еколого-економічного характеру;

- розроблення відповідної нормативно-правової бази доцільно базувати на досвіді переважно європейських країн із запровадження системи еколого-економічних рахунків, зокрема щодо організаційних питань збору статистичної інформації та її методологічної бази;

- створення системи екологічного рахівництва України відповідатиме стратегії наближення українського законодавства та принципів екологічної політики до норм Європейського Союзу;

система еколого-економічних рахунків здатна бути дієвим механізмом в досягненні цілей державної екологічної політики, підвищуючи ефективність її планування та забезпечуючи достовірні показники реалізації основних її завдань, особливо в частині вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління для поліпшення екологічної ситуації, забезпечення екологічно збалансованого природокористування та національної екологічної безпеки.

Література

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року // База «Законодавство України» на сайті Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2818-17>

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року» №475 від 7 квітня 2003 р. // База «Законодавство України» на сайті Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

3. Програма інтеграції України до Європейського Союзу: Схвалено Указом Президента від 14.09.2000 № 1072/2000 // База «Законодавство України» на сайті Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року» №413-р від 25 липня 2002 р. // База «Законодавство України» на сайті Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

5. European Parliament legislative resolution of 7 June 2011 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on European environmental economic accounts [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0253+0+DOC+XML+V0//EN>

6. Measuring sustainable development and supplementing GDP [Електронний ресурс] / Режим доступу:

<http://www.europarl.europa.eu/en/pressroom/content/20110606IPR20814/html/Measuring-sustainable-development-and-supplementing-GDP>

Стаття подана до редакції 19.10.2011

УДК 502:65.0 (075.8)

*К. Ф. Коценко, канд. геогр. наук, доц.,
О. К. Аблова, канд. екон. наук,
доц., кафедра регіональної економіки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ: ВИДИ ТА РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТІЙКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто механізм управління природокористуванням та його основні важелі. Виділено специфіку жорсткого та пом'якшеного управління природокористуванням. Запропоновано спе-